

## *Рецензия*

*на дисертационния труд на Румяна Георгиева Лечева „Социалната мисия и социалните практики на християнските изповедания в България през периода 1879 – 1949 г.“, представен за присъждане на образователната и научната степен „Доктор”*

*от проф. д.н.к Иван Еленков, преподавател в катедра „История и теория на културата“, Философски факултет, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“*

Дисертационният труд на Румяна Лечева е изграден от “Увод”, четири глави, “Заключение” и “Библиография”, в които, без оглед неизбежните за логиката на повествуването ретроспекции, действителната изследователска работа се разгръща в хронологическия простор на съществуването на Третото българско царство и началните години от установяването на комунистическия режим у нас до края на 1940-те. Това обстоятелство обяснява немалкия обем на изследването – пред нас е пространен текст на 408 страници със сложно структурирани основни дялове, всеки учленен на множество вътрешни параграфи и подпараграфи.

Основната цел на труда авторката формулира на с. 16 така – „...да проучи, припомни, илюстрира, осъвремени и популяризира добрите социални практики и дейности на православни, католици и протестанти, които налагат и развиват през периода 1879 – 1949 г., как те се посрещат от държавата и как - от гражданите“.

Първото, което бих изтъкнал като безспорно достойнство на представеното за обсъждане произведение е изборът на изследователската тема – нейната насоченост към осмисляне на социалните действия, водени от вярата, насоченост към изучаване историята на християнските изповедания през мирските им дела, ориентацията ѝ към проумяване на светските им деяния като градивни социални жестове... Този оригинален

изследователски замисъл и последователно проведеното му осъществяване са в основата на успеха на завършения научен текст.

В пряка връзка с това следва да бъде отбелязана богатата източникова база на проучването. Румяна Лечева обхваща значимата периодичната книжнина, изхождаща из тези среди; за особено важно намирам, че нейната работа придава видимост на текущите публикации и на отделни съчинения на стари автори из отделните верски кръгове, духовници и миряни, писали с насоченост към социалното, авторите концептуализирали социална доктрина от позициите на своето верую. Лечева разграничава отделните пластове съчинения, натрупани през времето, вариациите на социалната тема в тези публикации и въздействието им върху българската общественост – с други думи, наред с другото изследването ѝ възсъздава активно протеклия дебат върху социалното дело на християнските изповедания у нас от края на 19 и първата половина на 20 век. В своята реконструктивна работа дисертантката привежда също и внушително число косвени извори – архивни документи от централни и регионални хранилища, мемоари, дневници, интервюта, интернетресурси. Наред с това тя засвидетелства и безспорна начетеност и проникновено разбиране на многобройните научни проучвания в традицията, изучаваща историята на българското общество през тази епоха, и в частност, сътвореното по историята на християнските изповедания. Начинът на работа на Румяна Лечева разкрива още и внимателното подбиране на градивата, разпознаването, избора и обработката на онези най-важни исторически свидетелства, по които се проследяват през указаното време социалните им инициативи и практики. Накрая, но не на последно място, обръщам внимание още и върху нейната богословска осведоменост и образованост, компетентността ѝ от висотата на богословските постановки да извежда логиката на социалните действия на отделните изповедания при много от описаните исторически обстоятелства.

Най-голямото достойнство на разработения дисертационен труд, действителният принос на Румяна Лечева, новото, постигнато от нея и допълващо предходните изследвания, виждам в нейната реконструкция на институционалната система на отделните християнски изповедания за социално въздействие. Нейната работа прави видими структурните поделения на църквите с мирска насоченост като основни средства за последователно и системно въздействие върху българското общество. Това приемам за водеща изследователска линия на изследването, линия, която отвъд емпирията, отвъд фактографската конкретика, дава представа за модернизацията на църквите по нашите земи в хода на модернизацията на българското общество. В пряко отношение с това точно тук е мястото да бъде отбелязано също много добре усетеното и изтъкнато в текста въздействие на протестантите за модернизацията на всекидневието на традиционните предмодерни общности у нас.

Приемам, разбира се, като съществена заслуга на дисертационния труд и това, което дисертантката отбелязва на първо място, както и оценява като най-важно постижение в кръга на своите приноси – работата ѝ като първо цялостно сравнително изследване на социалното служене на трите християнски деноминации.

Като нейни перспективни открития биха могли да бъдат споменати и някои по-ограничени сюжети, много интересни малки епизоди, какъвто, примерно, бих посочил този за отношенията между правителството на Българския земеделски народен съюз и лично на Александър Стамболийски с християнските изповедания – Лечева въвежда една интересна тема, която най-убедено препоръчвам да приеме като посока за нейните бъдещи изследователски намерения. Също така много интересно се очертава осъщественото от нея съпоставително разглеждане на вероизповедната принадлежност на българските монарси и произтичащите от това политически усложнения и др.

Като характерно достойнство на труда бих изтъкнал също лекотата на повествуването, способността на Лечева да пише, да гради историческия разказ свободно и гладко, осмисляйки го задълбочено в свързането на огромния доказателствен материал.

Към доброто в нейната работа бих добавил още и добрите си впечатления от самопреценката на дисертантката за собствените ѝ приноси. Тя обосновава изследователската си перспектива с трезви доводи и аргументира точно направеното от нея дори с известна неоправдана сдържаност. Авторефератът може да бъде приет с пълно доверие като представителен за нейния труд – издържан в стилистиката на изложението от основното произведение, той сема в концентриран вид и дава точна представа за широката източникова основа на изследването и техниките на проучване, проведени в него, дава точна представа за методологията и значимостта на крайните изводи.

Критическите си бележки бих започнал с неодобрение на отклоненията, които в едно тиражирано издание за широка публика биха били оправдани, но на експертния текст, какъвто несъмнено е тази дисертация, те придават несъмнен популяризаторски отблясък. Самата авторка споменава при формулирането на целите си да „популяризира добрите практики и дейности на православни, католици и протестанти,“, но това би било оправдано при една последваща защитата на дисертационния труд възможност за превръщането му в книга. Сега, в текста предназначен за научното жури, домогването на авторката към широта и изчерпателност често провежда обстойни екскурзии из миналото на твърде големи разстояния от уговорените хронологически рамки на собственото ѝ изследване, извършва далечни богословски и църковно-исторически ретроспекции, проследява общи линии от политическата история и т.н. Извеждането на сюжети от

Средновековието, генеалогичното проследяване на едри тенденции в развитието на отделните църкви, еволюцията на техни поделения или на църковните общности са присъщи на дисертационния труд; за конкретен пример бих привел обстоятелството, че доста обстойна част от проучването на протестантските църкви и общности у нас се разполага в епохата от преди Освобождението. Преценявам също като доста дълго и неоправдано отклонение представянето на биографичните траектории на църковни йерарси – текстът не дава отговор дали това се прави, защото тези радетели на църквите са основоположници на отделните църковни социални доктрини, дали съставляват вътрешноцърковно ядро архиереи с активно отношение към социалните въпроси на църквата, дали, и до колко, се забелязва в отделните верски среди опозиция на социалната насоченост на действията им и т.н.

Втората ми критична бележка се свързва с факта, че авторката е повлияна сериозно от верския патос на старите автори, чиито произведения използва в своята работа, пренасяйки така в изследването си духа на себевъзхвалата и себеутвърждаването, с който навремето пишещите духовници са обгръщали и насърчавали последователността и твърдостта на своите последователи. Това би могло да се приеме и за особеност на стила на авторката, но крайното следствие е, че подобен маниер измества аналитичните оценки на историческата ситуация и на много места установява като обяснение на извършеното в полето социалната дейност на християнските изповедания верски доводи и апологетични основания – примерно изказаното на с. 351 твърдение на Лечева, „...че промените след 1989 г. са разпалили въглените на Христовата вяра, които са тлели, скрити в ромските махали по време на социализма“; могат да бъдат приведени много подобни априорно-констативни заключения из текста ѝ за всички християнски изповедания.

В последна сметка обаче изказаните от мен критични наблюдения върху дисертационният труд не отменят по никакъв начин стойността на проведеното изследване; този труд е несъмнено научно постижение, разработка с определени ясни стойностни приноси; затова и с пълна убеденост със завършващите рецензията ми думи, призовавам членовете на уважаемото Научно жури да гласуват без колебание с “ДА” за присъждането на Румяна Лечева образователната и научна степен “Доктор”.

Проф. д.н.к Иван Еленков

8 септември 2017 г.

